

УДК 141.319.8

orcid.org/0000-0001-0465-3960

КРАВЧЕНКО Алла Петрівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Полтавського інституту економіки і права ВНЗ ВМУРЛ «Україна»

АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В СУЧАСНОМУ ФІЛОСОФСЬКО- ПРАВОВОМУ ДИСКУРСІ

Представники сучасних вітчизняних філософсько-правових шкіл і окремі дослідники, що працюють в галузі правознавства, спираються на антропологічний принцип права, використовуючи його в своїх дослідженнях на рівні з іншими методологічними принципами як наявний, не розкриваючи його суті. Так, О.Ф.Скакун окремий розділ своєї монографії «Теорія держави і права» присвячує взаємозв'язку демократичних правових інститутів з правами особи та участю громадян у правотворенні (Скакун, 2006. 469 с.). Одним із провідних принципів цього розділу, як і роботи вцілому, є антропологічний принцип згідно з яким людина є мірою усіх правотворчих процесів. У сутності права і в площині його існування лежать свобода, правоздатність і правосуб'єктність перш за все індивідів, фізичних осіб, а не надіндивідуальних об'єднань, інститутів, формувань. Водночас, на думку цієї дослідниці, не слід змішувати вихідний характер суб'єкта права з його позаправовою данністю. Навпаки, особистість, суб'єкт права у абстрактній формі персоніфікує буття (сутність) права у сфері його існування. Суб'єкт (особистість, особа) тільки тому і є правовим суб'єктом (правовою особистістю), що уособлює правове буття, принцип права і є його активним носієм і реалізатором. З цього приводу В.С.Нерсесянц слушно зауважує: «Фігура суб'єкта права передбачає наявність права, дійсність буття права і реальну можливість його здійснення. У той же час поза відповідної правової ситуації немає сенсу і в самому суб'єкті права» (Нерсесянц, 1999, с.44).

Аналіз філософсько-правової рефлексії щодо місця та ролі антропологічного принципу у сучасному вітчизняному правознавстві дозволяє констатувати плюралізм підходів до розкриття його сутності та тлумачення. Зокрема певна увага зосереджується на філософсько-антропологічних передумовах інтерпретації права. Досліджуючи сутність природного права, буття права, онтологічний характер права, сучасні правознавці констатують, що на сьогоднішній день визначився провідний напрямок розвитку філософії права та її пріоритетне завдання — розробка онтологічного обґрунтування права на основі антропологічного принципу.

У центрі сучасних уявлень про природу людини є ідея людини як незавершеної, а отже, відкритої світу істоти, що підноситься над існуючими обставинами. Вираженням такої відкритості є свобода як стан безперервного витвору людиною самої себе і відповідний образ права як безперервного становлення на основі людського зусилля. Природа людини — не абсолютна, а культурна константа, її розуміння залежить від ціннісних переваг, як це має місце в сучасних уявленнях про права людини, що засновуються на терпимості до виявів людської своєрідності. Людина як істота вільна співвідносить свої дії з ідеальними зразками, прагнучи їх здійснити в процесі своєї діяльності.

Правова антропологія повинна орієнтуватися на мінімально-необхідні людині умови і включати ціннісну позицію — зауважує Д.А.Гудима (Гудима 2006, с.17). Вираженням цих вимог є екзистенційний мотив збереження своєї ідентичності при антропологічному обґрунтуванні прав людини. З позиції антропологічного принципу право є можливим завдяки здатності людини бути автономним суб'єктом, який визнає таким самим суб'єктом будь-яку іншу людину, тому правова людина як суб'єкт права — це особистість. Саме тому, обґрунтування права як особливого нормативного прядку, виходячи з уявлень про природу людини, полягає у вияві того, завдяки чому співіснування людей потребує права. Таке обґрунтування спирається на принцип інтерсуб'єктивності і поєднує в собі антропологічні і етичні моменти, що дозволяє позбутися як надмірної описовості, так і чистої належності. Свобода як універсальна здатність людини і пов'язана з нею здатність до рефлексії робить право і можливим, і дійсним. Подвійність людини, справедливо зауважує С.І.Максимов, її прагнення до досконалості і реальна недосконалість є основою такої можливості і дійсності, бо «...коли б людина була б істотою виключно духовною, то право їй було б не потрібним, а коли б істотою виключно матеріальною — то воно стало б неможливим, оскільки для речі, яка повністю підкоряється законам причинності, право як система правил неможливе» (Максимов, 2002, с.211).

Основний принцип обґрунтування прав людини полягає в тому, зауважує С.І.Максимов, що людина, щоб залишитися людиною, повинна мати право на збереження самої себе, власної екзистенції. Початковим антропологічним фактом такого обґрунтування є подвійність людини відносно інших людей: як соціально-позитивна істота вона живе «для інших», тобто виявляє свою кооперативну природу, як соціально-негативна істота, вона живе «для себе» і протистоїть іншим, тобто виявляє свою конфліктну природу, несе загрозу для інших. Внаслідок обопільності відносин це обертається для людини перспективою бути як потенційним злочинцем, так і потенційною жертвою. Етичний аспект антропологічного обґрунтування прав людини пов'язаний з визначенням критерію вибору перспективи, яким є фундаментальний інтерес людини в

збереженні свого Я, що виражається у відмові від насильства. Відмова від насильства відносно іншого означає визнання за ним права на універсальні умови людського існування, передусім, на життя, власність і свободу.

Обґрунтування права у межах сучасної правової антропології здійснюється шляхом апеляції до справедливості як форми людського співіснування, критерій якої вбачається у екзистенції як вільній самореалізації людини, що вимагає справжнього права. Нормативна сила права визнається такою мірою, якою в ньому втілена справедливість, що виражає мінімальні вимоги любові людини до іншої людини як визнання її прав. Тенденція подальшої гуманізації та персоналізації права знаходить вираження в інтерсуб'єктивності як принципі обґрунтування права. Пошуки його граничних основ відбуваються в реальності взаємодії суб'єктів як основ антропологічних і комунікативних. Інтерсуб'єктивність має пріоритетність перед іншими методологічними підходами до аналізу права в межах правової антропології.

Отже, С.І.Максимовим всебічно розкрито положення про правову людину як суб'єкта права, що є носієм здатності визнання, виходячи з якої запропоновано філософсько-антропологічне розуміння права як способу людської взаємодії (співіснування), можливого завдяки здатності людини бути автономним суб'єктом, який визнає таким самим суб'єктом будь-яку іншу людину. Крім того, С.І.Максимов здійснив нову інтерпретацію онтологічної природи права як особливої реальності міжсуб'єктних взаємодій та світу належності і обґрунтував концепцію правового суспільства в єдності інституціональних і не інституціональних аспектів як ідеалу в умовах посттоталітарних трансформацій. Таким чином, ми переконливо можемо констатувати, що у чітко вибудованій, аргументованій концепції С.І.Максимова наскрізно діє антропологічний принцип права. Саме право має безпосередню гуманістичну спрямованість, а правова реальність є виявом одного із аспектів людського буття.

Здійснений нами аналіз досліджень антропологічної проблематики у сучасному вітчизняному правознавстві та філософії права дозволяє зробити закономірний висновок, що антропологічний принцип виконує інтегративну функцію в системі базових світоглядних основ української філософії права, об'єднує їх людським началом, обумовлює межі гуманістичних параметрів функціонування права, практичну його реалізацію і сприяє гуманізації діючого правопорядку.

Список використаних джерел

- Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Харків: Консум, 2006. 469 с.
Нерсесянц В.С. Філософія права. М. : Издательская группа ИНФРА; НОРМА, 1999. 652 с.
Гудима Д. До питання про поняття та структуру вітчизняної антропології права: (Ст. II) // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. юрид. Львів, 2006. Вип. 43. С. 16-28.

Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления. Харьков : Право, 2002. 328 с.

References

- Skakun O.F. Teoriya derzhavy` i prava. Xarkiv: Konsum, 2006. 469 s.
Nersesyancz V.S. Fy`losofy`ya prava. M. : Y`zdatel`skaya grupa Y`NFRA; NORMA, 1999. 652 s.
Gudy`ma D. Do py`tannya pro ponyattya ta strukturu vitchy`znyanoyi antropologiyi prava: (St. II)// Visn. L`viv. un-tu. Ser. yury`d. L`viv, 2006. Vy`p. 43. S. 16-28.
Maksy`mov S.Y`. Pravovaya real`nost`: opyt fy`losofskogo osmyslenu`ya. Har`kov : Pravo, 2002. 328 s.

УДК 373.5.015.3:159.955]:004
orcid.org/ 0000-0002-3759-715X

БОНДАР Тетяна Олексіївна

кандидат філософських наук, старший викладач кафедри менеджменту освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М.В.Остроградського

**ОСВІТНІ ІНСТРУМЕНТИ
ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО
І КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ
В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

Умови існування в інформаційному суспільстві і дедалі ширша технологізація повсякденного і навчального середовища сучасної людини створюють, з одного боку, цілу низку когнітивних бар'єрів (т. зв. ефекти «кліпового» мислення, втомлюваності від множинних потоків інформації і «білого шуму»), «швидке» автоматичне мислення, розсіюваність уваги тощо), а з іншого – відкривають нові можливості й практики для розвитку різних типів мислення, зорієнтовані як на нові відкриття (зокрема, у нейробіології та когнітивістиці), так і на перезавантаження класичних методик і технологій (наприклад, РКМЧП, ТРВЗ, застосування інтелект-карт, Р4С, ейдетики (Бондар, 2018, С. 84–89), особливо з огляду на нові технічні інструменти й можливості онлайн- і офлайн-освіти.

Мета даного матеріалу – огляд найбільш перспективних і доступних, на нашу думку, сучасних освітніх інструментів, які можна використовувати для розвитку критичного і креативного мислення в умовах самоосвіти та навчального процесу закладів загальної середньої освіти.